

## STUDIUL RESTURILOR FAUNISTICE PROVENITE DIN AȘEZAREA APARTINÎND PERIOADEI DE TRECERE DE LA NEOLITIC LA EPOCA BRONZULUI DE LA FOLTEȘTI

Perioada de trecere de la neolitic la bronz are o mare importanță pentru dezvoltarea societății omenești, prin marile transformări petrecute în economia și cultura materială a populațiilor ce au viețuit atunci pe teritoriul țării noastre. Unele dintre aceste particularități pot fi evidențiate prin prelucrarea resturilor faunistice găsite în așezări; de aceea în studiul de față ne vom ocupa de materialul descoperit la Foltești cu prilejul săpăturilor executate în 1950 de un colectiv condus de M. Petrescu-Dîmbovița<sup>1</sup>.

Cunoscuta stațiune arheologică de la Foltești este situată cam la 30 km nord de orașul Galați, pe o terasă ce mărginește zona inundabilă a Prutului, ea găsindu-se la limita dintre dealurile Fălciului și cîmpia Covurluiului.

Materialul faunistic provenit din stratele de cultură aparținînd perioadei de trecere de la neolitic la bronz (cultura Horodiștea Foltești I) este în cantitate destul de mică (circa 340 de resturi), dar totuși variat. Starea sa de conservare este foarte proastă: unele resturi sînt extrem de friabile, osul prezentînd un aspect poros, încît se macină ușor la atingere. Totodată, materialul este extrem de fragmentar, el fiind alcătuit în totalitate din „resturi de bucătărie” ale locuitorilor așezării. Cu excepția unui metacarp de cal, nu a fost găsit nici un os lung întreg și nici vreo porțiune mai mare de craniu; fragmentele asupra cărora s-au putut exercita măsurători sînt în cantitate destul de mică. Datorită acestor fapte, diagnoza nu a putut fi pusă decît la o parte a materialului faunistic, rămînînd aproape 90 de fragmente osoase — toate de mamifere — a căror specie nu a putut fi determinată cu precizie.

În tabelul nr. 1 sînt trecute grupele de animale de la care provin resturile de faună determinate.

Moluștele sînt reprezentate prin 20 de valve întregi sau fragmentare provenind de la *Unio* (cu speciile *U. crassus*, *U. tumidus*, *U. pictorum*) și doar o

<sup>1</sup> M. Petrescu-Dîmbovița, I. Cazan și C. Mateescu, *Săpăturile arheologice de la Foltești*, în *SCIV*, II, 1, 1951 p. 249 și urm.

singură cochilie aparține gasteropodelor, provenind de la un melc mic, *Cepaea vindobonensis*. S-au găsit numeroase resturi de pești, dar nu ne-au permis să stabilim o bună diagnoză diferențială; pe baza unor fragmente ale oaselor craniului (resturi de occipital, articular, dentar ceratohiale, operculare, raze branhi-

Tabelul nr. 1

Repartiția pe grupe a materialului determinat

Grupa	Fragmente	%
Moluște	21	8,33
Pești	31	13,50
Reptile (Chelonieni)	5	1,98
Păsări	1	0,39
Mamifere	191	75,80
Total	252	

stegale) s-au determinat speciile: crapul (*Cyprinus carpio*), somnul (*Silurus glanis*), bibanul (*Perca fluviatilis*), șalăul (*Sander lucioperca*); somnul fiind reprezentat și prin indivizi cu o talie calculată de circa 1 m. Pe lângă resturile peștilor osoși, este de menționat și prezența unui solz (placă) de accipenserid, probabil provenind de la nisetru (*Accipenser güldenstaedti*).

Resturile chelonienilor sînt reprezentate prin 5 fragmente de carapace și plastron ale broaștei țestoase de apă (*Emys orbicularis*), iar păsărilor le revine doar o vertebră cervicală, care provine de la un individ de talie mare, pentru care nu am putut stabili diagnoza specifică.

Mamiferelor le aparțin resturi osoase provenind de la 13 specii dar numărul fragmentelor variază mult de la o specie la alta, așa cum se constată din tabelul nr. 2.

Rozătoarele sînt reprezentate prin castor (*Castor fiber*), de la care provine doar un femur fragmentar.

Carnivorelor le aparțin resturi osoase ce provin de la câine (*Canis familiaris*), lup (*Canis lupus*) și vulpe (*Vulpes vulpes*). Primul este reprezentat prin 4 piese fragmentare de la 2 indivizi maturi de talie relativ mică și este deci probabil că puternica diversificare a cînelui constatată în epoca bronzului nu începuse încă<sup>2</sup>. Pentru cele 2 specii sălbatice nu se disting particularități deosebitoare față de reprezentanții actuali.

Copitatele, care prezintă materialul cel mai abundent, sînt reprezentate prin 5 grupe distincte: suidele, bovinele, ovicaprinele, cervideele și ecvideele.

Între suidele din materialul descoperit la Foltești, mistrețul (*Sus scrofa ferus*) este mai abundent decît porcul domestic (*Sus scrofa domesticus*), el fiind reprezentat prin 18 fragmente provenind în majoritate de la indivizi robuști, în medie

<sup>2</sup> S. Haimovici, *Studiul paleofaunei epocii bronzului de pe teritoriul României*, teză de doctorat, în manuscris.

mai mari decât mistrețul actual din regiunile noastre<sup>3</sup>. Porcul domestic, de la care au putut fi măsurate doar 5 resturi, pare a fi de talie relativ mică, asemănătoare cu aceea a așa-zisului tip palustris<sup>4</sup>. Cele 3 piese pentru care nu s-a putut preciza exact dacă aparțin porcului sau mistrețului provin probabil tot de la acesta din urmă sau eventual de la hibridi dintre specia domestică și cea sălbatică.

Tabelul nr. 2

Frecvența pe fragmente și indivizi a mamiferelor determinate

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
<i>Castor fiber</i>	1	0,52	1	2,39
<i>Canis familiaris</i>	4	2,09	2	4,76
<i>Canis lupus</i>	1	0,52	1	2,39
<i>Vulpes vulpes</i>	3	1,57	2	4,76
<i>Sus scrofa ferus</i>	18	9,42	4	9,52
*	3	1,57		
<i>Sus scrofa domesticus</i>	10	5,23	4	9,52
<i>Bos taurus</i>	67	35,08	8	19,04
<i>Bos primigenius</i>	8	4,20	3	7,14
<i>Ovis aries</i>	3	6,81	5	11,90
**	10			
<i>Cervus elaphus</i>	30	15,71	5	11,90
<i>Capreolus capreolus</i>	1	0,52	1	2,39
<i>Equus caballus</i>	30	15,71	5	11,90
<i>Equus hemionus</i>	2	1,05	1	2,39
Total	191		42	

\* Reprezintă resturile pentru care nu s-a putut preciza dacă aparțin mistrețului sau porcului domestic.

\*\* Reprezintă resturile de ovicaprine la care nu se poate face diagnoza diferențială între *Ovis* și *Capra*.

Bovinele domestice (*Bos taurus*) prezintă în materialul faunistic de la Foltești cantitatea cea mai mare de resturi. Totuși lipsesc cu totul fragmente de coarne și craniu, iar cele de maxilare și dinți sînt foarte deteriorate; s-au putut executa doar cîteva măsurători pe unele resturi ale oaselor lungi. Este astfel imposibil de a cunoaște mai detaliat caracteristica taurinelor crescute de locuitorii de la Foltești, probabil însă că ele nu erau de talie mai mică decît cele din așezările neolitice din Moldova<sup>5</sup>.

Bovinele sălbatice sînt reprezentate prin bour (*Bos primigenius*), care era încă destul de abundant în acea perioadă în regiunile de joasă altitudine din țara noastră; densitatea sa scade în aceste zone abia în bronzul propriu-zis<sup>6</sup>.

<sup>3</sup> *Ibidem.*

<sup>4</sup> *Ibidem.*

<sup>5</sup> *Ibidem.*

<sup>6</sup> *Ibidem.*

Ovicaprinele prezintă la Foltești o cantitate mică de resturi, ele fiind totodată foarte fragmentare și nesemnificative. S-a putut pune în evidență prezența oii, căreia îi aparțin precis un astragal foarte robust, un calcaneu și o epifiză inferioară a metatarsului; deși capra nu a fost de loc evidențiată, nu putem fi complet siguri de lipsa ei la Foltești, întrucât resturi ale acestei specii s-ar putea găsi printre acele fragmente osoase la care diagnoza diferențială între genurile *Ovis* și *Capra* nu se poate face.

Cervideele sînt reprezentate prin 2 specii; căpriorul (*Capreolus capreolus*) și cerbul (*Cervus elaphus*). Căpriorul prezintă doar un singur rest osos. Cerbul prezintă material osos mult mai abundent, lui aparținîndu-i un număr mare de fragmente, dintre care unele au putut fi măsurate; el nu apare mai mic decît cel din neolitic <sup>7</sup>. Se remarcă de asemenea că frecvența cerbului, astăzi cantonat doar în zonele pericarpatiche, era, ca și în neolitic, încă foarte mare în regiunile de joasă altitudine a țării, densitatea sa specifică scăzînd aici abia în timpul epocii bronzului <sup>8</sup>.

Ecvideele sînt reprezentate la Foltești printr-un material relativ abundent, aparținînd în special calului domestic (*Equus caballus*). Acesta prezintă resturi variate, dar foarte fragmentare; el avea o talie mijlocie (pe baza unui metacarp, a fost calculată o înălțime de greabăn de 1,43 m), fiind totuși relativ masiv.

Culanului (*Equus* <*Asinus*> *hemionus*) îi aparțin două resturi: un M<sup>1</sup> și o falangă I. Existența sa la Foltești arată că acest ecvid sălbatic pătrundea din stepele nord-pontice în prima parte a holocenului și în regiunile din răsăritul României, care reprezentau probabil una din limitele spre SV ale arealului său european <sup>9</sup>; menționăm că resturile găsite de noi prezintă totodată și unele particularități morfologice și dimensionale care le deosebesc de culanul actual din Mongolia <sup>10</sup>.

★

Analizînd cifrele tabelului nr. 1, se poate constata că deși mamiferele reprezintă peste 3/4 din totalul materialului de la Foltești, o cantitate relativ mare de resturi revine moluștelor și peștilor. Este astfel evident că, atît culesul lamelibranhiatelor, cît și pescuitul jucau încă un rol destul de important în economia locuitorilor din așezare, ele putînd fi socotite ca ocupații bine conturate. Trebuie menționat faptul că pescuitul scoicilor se exercită intens și în așezări cucuteniene <sup>11</sup> din regiunile de joasă altitudine, dar că această ocupație devine în epoca bronzului cu totul sporadică <sup>12</sup>. În ceea ce privește marea pondere a pescuitului la Foltești, considerăm că el trebuie pus în legătură directă cu condiții de mediu foarte propice existente acolo (apropierea de apele mari: Prutul, Dunărea, Brațeșul etc.), întrucît în general nici în neoliticul final <sup>13</sup> și nici în epoca bronzului <sup>14</sup> nu a fost găsită în alte așezări o cantitate atît de mare de resturi de pești.

<sup>7</sup> *Ibidem*.

<sup>8</sup> *Ibidem*.

<sup>9</sup> S. Haimovici, *Asupra unor caracteristici ale lui Equus (Asinus) hemionus Pall.*, în AȘU-Iași, seria a II-a, 12, 1, 1966.

<sup>10</sup> *Ibidem*.

<sup>11</sup> S. Haimovici, *L'étude de la faune néolithique de Trușești*, în AȘU-Iași, seria a II-a, 6, 2, 1960, p. 387.

<sup>12</sup> S. Haimovici, *Studiul paleofaunei epocii bronzului*.

<sup>13</sup> O. Nečasov și M. Bulai-Știrbu, *L'élevage, la chasse et la pêche durant le Néolithique en Roumanie. Actes du VII<sup>ème</sup> Congrès International des Sciences Anthropologiques*, Moscou, 1964.

<sup>14</sup> *Ibidem*.

Fragmente foarte puține provenite de la chelonieni și păsări, deși vin să arate că culesul reptilelor și vînatul păsărilor sălbatice nu se făcea decît sporadic, demonstrează totuși faptul că locuitorii din așezarea de la Foltești exploatau din plin toate resursele care le puteau oferi o hrană animală.

Dacă considerăm cantitatea resturilor provenind de la mamifere sălbatice, se vede imediat rolul important al vînatării, care reprezenta totuși o ocupație de ordin secundar față de creșterea animalelor (vezi tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Raportul pe fragmente și indivizi dintre mamiferele domestice și sălbatice

Grupe mamifere	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
Mamifere domestice	124	64,92	24	57,14
Mamifere sălbatice	64	33,51*	18	42,86

\* Diferența pînă la 100 % este dată de cele 3 fragmente pentru care nu s-a putut preciza dacă aparțin mistrețului sau porcului domestic.

Trebuie arătat că o asemenea mare pondere economică a vînatării a fost observată doar în unele așezări neolitice din România<sup>14</sup>, dar stațiunile epocii bronzului, chiar și cele care sînt situate în regiuni fizico-geografice foarte propice pentru executarea vînatului, nu prezintă nici pe departe o asemenea frecvență ridicată a resturilor de mamifere sălbatice<sup>15</sup>.

Se constată că erau vîinate cu precădere copitatele, bourul, mistrețul, și, în special, cerbul. Dacă luăm în considerare și talia speciilor menționate mai sus, reiese că vînătoarea avea mai întîi, evident, un rol alimentară, vînatul animalelor în mod expres pentru blană nepărînd a fi avut vreo importanță.

Creșterea animalelor trebuie socotită drept o ocupație de bază pentru locuitorii așezării de la Foltești.

Locul primordial printre mamiferele domestice (vezi tabelul nr. 4) este deținut de taurine, care ocupă același rol preponderent atît în așezările neolitice<sup>16</sup>, cît și în cele ale epocii bronzului<sup>17</sup> din România. O importanță mult mai mică o au la Foltești ovicaprinele și mai ales porcinele. Se remarcă totodată frecvența ridicată a calului, care în această vreme era în mod precis domesticit. O frecvență atît de înaltă nu numai că apare brusc la Foltești, calul fiind în general sporadic în neoliticul final<sup>18</sup>, dar ea nu este nici măcar caracteristică pentru culturile bronzului din România, exceptînd etapa sa tîrzie (cultura Noua)<sup>19</sup>. Resturile mai puține de porcine la Foltești decît în general în stațiunile neoliticului și ale bronzului propriu-zis ar putea fi interpretate ca un indiciu al unui caracter mai mobil al populației din această așezare.

Considerînd unele caracteristici morfologice ale oaselor și repartiția indivizilor pe sexe și vîrste, putem conchide că animalele domestice erau ținute la Foltești cu precădere pentru scopuri utilitare (lapte, lînă, muncă) și nu numai ca fur-

<sup>14</sup> S. Haimovici, *Studiul paleofaunei epocii bronzului...*

<sup>16</sup> O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, *art. cit.*

<sup>17</sup> S. Haimovici și G. Gheorghiu, *L'élevage et la chasse durant l'âge du bronze en Roumanie. Actes du VII<sup>ème</sup> Con-*

*grès International des Sciences Anthropologiques*, Moscou, 1964.

<sup>18</sup> O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, *art. cit.*

<sup>19</sup> S. Haimovici și G. Gheorghiu, *art. cit.*

nizoare de carne; calul era folosit pentru muncă, probabil la tracțiune, dar și în alimentație. Creșterea animalelor avea încă un grad de mare primitivitate.

Tabloul nr. 4

Frecvența pe fragmente și indivizi a mamiferelor domestice

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
<i>Bos taurus</i>	67	54,03	8	33,33
<i>Ovicaprinac</i>	13	10,48	5	20,83
<i>Sus scrofa domesticus</i>	10	8,07	4	16,68
<i>Equus caballus</i>	30	24,19	5	20,83
<i>Canis familiaris</i>	4	3,23	2	8,33

În concluzie, dacă comparăm caracteristicile faunei descoperite la Foltești cu resturile găsite în așezările neoliticului din România, se distinge un număr de elemente comune. În ceea ce privește asemănarea cu fauna din stațiunile epocii bronzului (îndeosebi acelea aparținând bronzului târziu), asemănarea constă în prezența și frecvența relativ ridicată a calului domestic.

S. HAIMOVICI

#### ÉTUDE DES RESTES FAUNIQUES PROVENANT DE L'ÉTABLISSEMENT DE FOLTEȘTI, APPARTENANT À LA PÉRIODE DE TRANSITION DU NÉOLITHIQUE À L'ÂGE DU BRONZE

##### R É S U M É

La station de Foltești est située près du Prut, à 30 km environ au nord de Galați. La présente étude porte sur les restes fauniques provenant de la période de passage du néolithique à l'âge du bronze (civilisation de Horodiștea-Foltești I).

Le matériel se présente à l'état fragmentaire, étant constitué de déchets de cuisine. On a pu déterminer 252 restes osseux, appartenant aux groupes suivants: mollusques, poissons, chéloniens, oiseaux, mammifères (voir tableau n° 1).

Les mammifères sont représentés par 13 espèces; leur fréquence ressort du tableau n° 2. Il faut remarquer autant la présence de l'hémione que la fréquence relativement grande pour cette zone de basse altitude de l'aurochs et du cerf.

Le tableau n° 3 expose le rapport quantitatif entre mammifères sauvages et domestiques; le tableau n° 4, la fréquence des mammifères domestiques.

L'on constate que la cueillette des mollusques et la pêche jouaient encore un rôle économique évident pour la population de Foltești. La chasse présentait également une grande importance, quoique l'élevage doive être considéré comme son occupation de base. On note autant la fréquence des bovidés que l'existence et la fréquence relativement grande du cheval domestique.